

Arte plastice

CONSERVAREA PANOULUI DIN MOZAIC „ARTA (ATRIBUTELE ARTEI)” REALIZAT DE MIHAI BUREA

CONSERVATION OF THE MOSAIC PANEL „ARTA (ATTRIBUTES OF ARTS)” IMPLEMENTED BY MIHAI BUREA

ION JABINSCHI¹,

lector universitar, master în arte plastice,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice,
doctorand,
Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă

VALERIU JABINSCHI²,

lector universitar, șef secție *Pictură Murală*,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice,
doctorand,
Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă

CZU 738.5

În articolul de față ne-am propus să punem în discuție problema păstrării unei opere de artă monumentală și anume, a panoului din mozaic Arta (Atributele artei), realizat de Mihai Burea (1972), pe fațada clădirii din strada Kiev, nr.7, Chișinău (fostul Palat de Cultură al Sindicatelor, sectorul Râșcani).

Scopul cercetării este studiul de demontare, păstrare și conservare a panoului din mozaic, aflat în patrimoniul național. Această descriere a procesului de demontare și păstrare/conservare a panoului mozaical, va servi drept exemplu practic și ghid metodic pentru studierea tehnicii și tehnologiei mozaicului.

Cuvinte-cheie: panou din mozaic, demontare, tehnică, conservare, operă de artă monumentală

In this paper we propose discussing the issue of preserving the monumental artwork, namely the Arta mosaic panel (Art attributes), made by Mihai Burea (1972), on the facade of building No.7, from Kiev Street, Chisinau (the former Trade Union Palace, Râșcani district).

The purpose of the research is the study of dismantling, preserving / conserving the mosaic panel in the national patrimony. This description of the process of dismantling and preserving / conserving the mosaic panel will serve as a practical example and methodical guide for studying mosaic techniques and technology.

Keywords: mosaic panel, disassembly, technical, conservation, monumental artwork

Introducere

Anul 2018 credem că, va intra în istoria Republicii Moldova, ca anul valorificării operelor de artă în tehnica *mozaicului*. Pentru prima dată s-au efectuat lucrări de demontare și conservare a unui *panou din mozaic*, trecut în *Registrul monumentelor de for public al Republicii Moldova*, ocrotite de Stat.

Asemenea panouri decorativ-picturale, în Chișinău, au fost în vogă în perioada anilor 1960 – 1980, când o serie de clădiri au fost decorate în *tehnica mozaicului* – cea mai durabilă tehnică a artei în crearea imaginii. „O formă de artă insolită, o *tehnică* ornamentală impresionantă a artei decorative ce a supraviețuit din antichitate și până în zilele noastre, pe care Domenico Ghirlandaio, în secolul al XV-lea, a numit-o *adevărată pictură pentru veșnicie*” [1]. Apariția acestui vechi gen de artă decorativ-

1 E-mail: i.jabinschi@mail.ru; ionjabnisch78@gmail.com

2 E-mail: jvm-pictor@mail.ru

monumentală în republica noastră cu formele sclipitoare și complicate sau modeste și impresionante pe care le-a căpătat aceste panouri decorative, au fost create minuțios de mâinile unor meșteri talentați. Respectivul *opere* reflectă epoca istorică, stilul timpului, necesitățile sociale din perioada când au fost create [2].

Mozaicul, care presupune asamblarea *tesselle*-lor - piese mici, de obicei cu forme cubice, de diferite mărimi, culori și materiale, cele mai rezistente în timp: smalta (sticlă topită cu pigmenți de diferite culori), ceramica, granitul, marmura etc. combinate cu mortarul pe bază de ciment, evaluează pe parcursul perioadelor istorice, excelând cu adevărate opere în cele mai diverse spații geografice.

În perioada sovietică *mozaicurile* erau numite *artă monumentală* și făceau parte din propaganda, care tindea, în afară de decor, să înveșnicească realizările socialismului. Panourile din *mozaic* înfrumusețau drumurile noastre la răscruce spre sate și orașe. În această perioadă au fost executate multe lucrări de acest gen, asamblat din materiale scumpe și rezistente, printre acestea, operele unor artiști plastici cunoscuți precum: Mihail Burea, Vladislav Obuh [3 p. 16], Aurel David, Filimon Hămuraru, Pavel Obuh, Alexandr Cuzimin ș. a., menționează Alexei Colîbneac [2].

Vorbind de *mozaic* ca element al mediului urban, el este asociat cu arhitectura și conceput pentru a fi admirat de la distanță, de unde apare laconismul și generalitatea lui. *Mozaicul* este caracterizat prin claritatea conturului, a siluetei, ritmul specific al liniilor, desenul strict, stilizat și armonios. El se află în armonie totală cu arhitectura, evidențiind suprafața plană a peretelui și arhitectonica clădirii, creându-i un aspect cromatic luminos/armonios deosebit.

Demontarea panoului din mozaic

Demolarea *Palatului de Cultură al Sindicatelor*, din strada Kiev nr. 7, mun. Chișinău, care decenii în șir a fost una dintre atracțiile principale a chișinăuenilor și totodată una dintre cele mai semnificative clădiri, pe fațada căreia s-a aflat *panoul din mozaic Arta (Atributele artei)* realizat de Mihai Burea (1972) [3 p. 18] (*Figurile: 1; 2; 3*), a provocat în aprilie 2018 un val de nemulțumiri printre locuitorii capitalei [2].

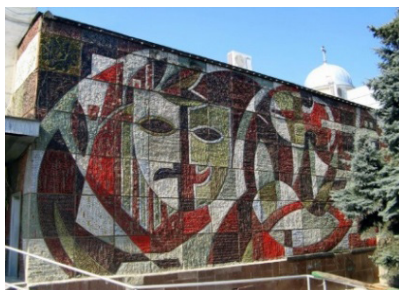
Primii care au bătut alarma în apărarea *mozaicului* au fost jurnalista Elena Levițcaia-Pahomova și designerul Oxana Șișco-Cozîrșcaia, organizând mai multe acțiuni sociale, în care a fost pusă proble-

Figura 1. Panou din mozaic Arta (Atributele artei). Autor: M. Burea, (1972). Vedere peretele de est (central)

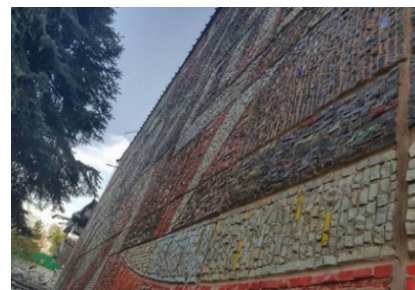
Sursa: Palatul Culturii Sindicatelor deschis în anul 1971. Foto: Oxana Șișco-Cozîrșcaia, Elena Levițcaia-Pahomova. Capitala 24 aprilie 2018 [4].

Figura 2. Panou din mozaic Arta (Atributele artei). Autor: M. Burea, (1972). Vedere peretele de est (fragment)

Sursa: Palatul Culturii Sindicatelor deschis în anul 1971. Foto: Alexandr Pavlov Capitala 3 iunie 2018 [5].

Figura 3. Panou din mozaic Arta (Atributele artei). Autor: M. Burea, (1972). Vedere peretele de nord (fragment)

Sursa: Palatul Culturii Sindicatelor deschis în anul 1971. Foto: Alexandr Pavlov Capitala 3 iunie 2018 [5].

ma păstrării respectivei opere de artă monumentală. În urma acestor acțiuni, organele de resort s-au autosesizat și au constatat că *mozaicul* este inclus ca obiect de artă în *Registrul monumentelor de for public al Republicii Moldova* ocrotite de Stat [2]. Anume *mozaicul*, nu clădirea în ansamblu, deaceia s-a luat decizia de demontare și păstrare a panoului mozaical cu suprafața totală de 230 m². Noii proprietari ai viitorului edificiu (centrul comercial, supermarketul Kaufland) nu s-au împotrivit păstrării și restaurării lui.

Palatul de Cultură al Sindicatelor deja nu mai există. Demolarea acestei clădiri s-a dovedit a fi neașteptată, chiar și pentru Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (MECC), deoarece Primăria municipiului Chișinău a emis autorizația de desființare fără să verifice lista edificiilor și monumentelor ocrotite de stat. MECC a aflat despre demolarea clădirii post-factum, când evenimentul a fost făcut public de mass-media. Reprezentanții ministerului s-au pronunțat negativ asupra emiterii de către Primăria municipiului Chișinău a Certificatului de Urbanism pentru proiectarea unei noi clădiri, proiectul nefiind aprobat de instituția de profil. Șeful Cabinetului MECC - Gheorghe Postică a relatat că în timpul negocierilor cu firma de construcții s-a constatat că proiectul elaborat și realizat de investitor are parametri complet diferiți și nu prevede un panou de mozaic [6].

Panoul din mozaic va fi păstrat

Ion Ștefăniță, directorul general al Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor din Republica Moldova, a relatat că s-a consultat cu reprezentanții Agenției și a cerut să fie numit un specialist în domeniul lucrărilor de restaurare – arhitect, care să coordoneze și să execute lucrările de proiectare pentru reamplasarea *panoului din mozaicului* pe edificiul nou proiectat sau, eventual, în alt loc. Potrivit lui I. Ștefăniță, este prima lucrare de acest fel la noi în Chișinău. Dânsul speră că după restaurare valoarea *operei* chiar va spori [6]. Despre soarta *panoului din mozaicului* s-a discutat într-un material în cadrul emisiunii Механизм действия din 06 octombrie 2018, realizat de jurnalista de la postul de televiziune NTV-Moldova Elena Levițkaia-Pahomova [7].

În urma negocierilor între părți a fost luată decizia de a păstra *panoul din mozaic*. Pentru realizarea proiectului propus a fost invitat unul dintre cei mai experimentați specialiști în domeniul lucrărilor de restaurare din republică, cu o experiență de peste 35 de ani în domeniul lucrărilor de proiectare, construcții și management (dintre care 20 de ani în domeniul restaurărilor), arhitectul Serghei Garconița. În urma studierii aprofundate a problemei *păstrării panoului din mozaic*, dânsul a acceptat îndeplinirea și supravegherea lucrărilor de conservare/restaurare. În procesul efectuării lucrărilor preliminare, studierii proiectului edificiului preconizat pentru construcție în locul Palatului Sindicatelor de către dl Garconița, s-a discutat ideea *păstrării panoului din mozaic* la locul lui inițial. Însă, reieșind din cerințele investitorului și a noului proiect, urma de a găsi totuși un loc potrivit pentru reamplasarea *panoului din mozaic*, cea ce nu contravenea *Legii ocrotirii Monumentelor de for public*.

În practica țării noastre un așa gen de lucrări (demontare, depozitare, transportare, restaurare, reconstituire a elementelor mozaicului) nu a fost efectuat niciodată. La recomandarea lui Tudor Zbârnea (Directorul Muzeului Național de Arte al Moldovei), la acest proiect a fost invitat și unul din coautorii comunicării respective, Valeriu Jabinschi, șeful secției Pictura Murală la Facultatea de Arte Plastice Decorative și Design (FAPDD) din cadrul Academiei de Muzică Teatru și Arte Plastice (AMTAP) (anterior am avut onoarea, dar și norocul de a parcurge stagiul postuniversitar la Academia di Belle Arte di Brera din Milano (Italia), unde am recepționat, dar și admirat remarcabilele opere clasice).

Etapele de lucru

Păstrarea și conservarea panoului din mozaic presupune respectarea tuturor cerințelor și indicațiilor după un plan bine gândit, organizat, argumentat științific și managerial.

Lucrările de organizare a șantierului pentru respectivul *mozaic* au fost puse în sarcina biroului „Garconița-Archstudio” SRL, în frunte cu managerul Serghei Garconița.

De executarea lucrărilor legate de *panoul din mozaic* a fost numit responsabil subsemnatul Valeriu Jabinski, care împreună cu alți cinci artiști plastici, colaboratori ai AMTAP: Octavian Romanescu, Maestru în Artă; Igor Caprian, Maestru în Artă; Nicolae Cupcea, Oleg Buga și Ion Jabinski, a urmat să îndeplinim această muncă.

Lucrări de proiectare

Lucrările de proiectare pentru restaurarea, conservarea și reabilitarea *panoului din mozaicului* au început cu cercetările de teren. Au fost îndeplinite lucrările de relevu nemijlocit pe *panoul din mozaic* cu fixarea tuturor elementelor lui. Au fost specificate și enumerate toate detaliile în parte a mozaicului după culoare și după amplasare în panou. Reieșimnd din faptul că suprafața panoului avea peste 230 m², au fost fixate toate sectoarele de mozaic pierdute, a fost apreciat procentul de pierdere a elementelor *tesselle*-lor, a fost fotografiat fiecare panou/parte componentă a mozaicului. Toată această informație a fost pregătită în format electronic și pe suport de hârtie, pentru a fi pusă la dispoziția investitorului.

În procesul discuțiilor și tratativelor cu investitorul s-a decis, ca *panoul din mozaic* să fie reamplasat în alt loc. La etapa elaborării schiței de proiect pentru reamplasarea panoului au fost examinate și propuse patru variante de reamplasare, care au fost discutate la *Consiliul Național al Monumentelor de For Public al Ministerului Educației Culturii și cercetării al Republicii Moldova* la data de 08.08.2018. A fost avizată varianta de reamplasare a mozaicului pe strada *Maria Cebotari*, pe peretele de sprigin a curții *Teatrului de Operă și Balet Maria Bieșu* din Chișinău. În baza acestei schițe de proiect urmează să fie emisă *Decizia Consiliului Primăriei mun. Chișinău*, cu privire la reamplasarea *panoului din mozaicului* pe adresa nouă. Conform legislației în vigoare pentru a putea fi demarate aceste lucrări este necesară și o Hotărâre de Guvern, care ar permite reamplasarea respectivă.

Aceste documente permise vor sta la baza emiterii de către Primăria mun. Chișinău a Certificatului de Urbanism pentru executarea Proiectului de execuție, în baza căruia vor fi demarate lucrările de restaurare și reabilitare a *panoului din mozaic* pe adresa susnumită.

Totodată, după efectuarea tuturor lucrărilor de fixare a mozaicului, a fost posibil de inițiat lucrările de demontare, prelucrare primară, conservare și depozitare a tuturor elementelor lui.

Materialele, instrumente și accesorii necesare executării proiectului

Ca orice lucrare de construcție, restaurare, este nevoie de instrumente și materiale necesare pentru lucru. În cazul nostru, pentru demontare, conservare și păstrare a *panoului din mozaic* au fost folosite următoarele materiale necesare (*Tabelul 1*):

(*Tabelul 1*)

Nr. crt.	Denumire	Nr. crt.	Denumire
1	schelă	12	măști antipraf
2	perforatoare electrice: mare, medii și mici cu pice potrivite în forme ascuțite și plate, cu lungimea de 30 și 60 cm	13	mănuși de protecție
3	termopile: mare, medii și mici, cât și discuri pentru tăierea betonului armat și a metalului, cu diametrul potrivit	14	pânză de in sau cânepă (250 m ²) – pentru fixarea blocurilor de mozaic
4	mixer	15	gelatină, pentru înclieirea pânzei pe suprafața mozaicului
5	prolongatoare/prelungitoare electrice	16	clei pentru teracotă, destinat pentru lucrări de exterior
6	dălți, cu mărime de la 15 mm. la 30 mm	17	plasă armată de 290 gr. (230 m ²)
7	ciocane cu greutatea diferită	18	frânghie, pentru coborârea de pe schelă a detaliilor de mozaic demontat

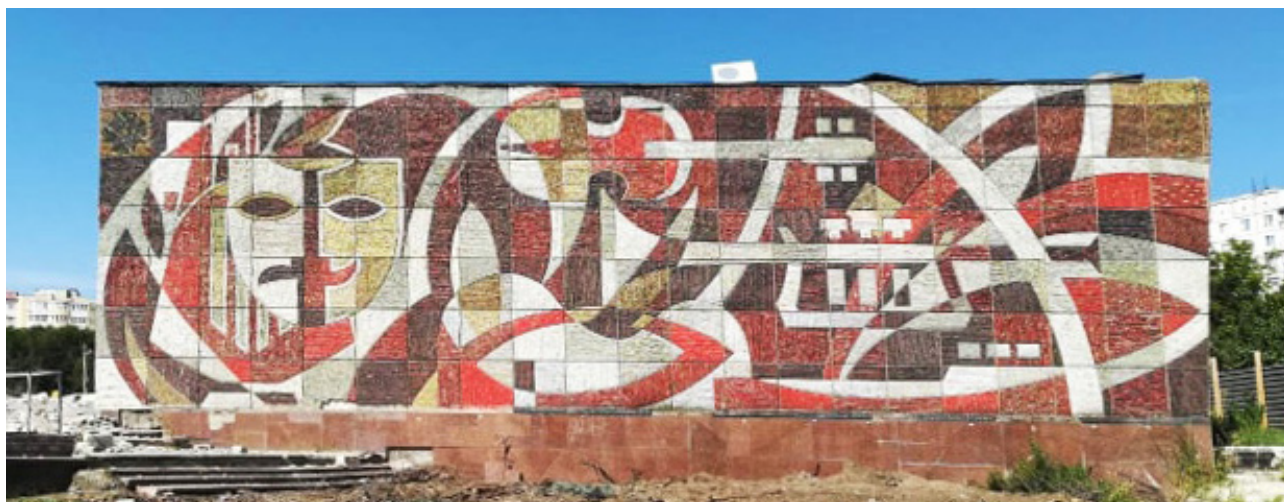

8	spatule de la 4 cm. la 30 cm - drepte și dințate	19	OSB de 3 cm. și suport pentru improvizarea meselor mobile de lucru pentru curățire și conservare
9	găleți de tablă	20	pigmenți pentru nuanțarea mortarului
10	vase pentru amestecul cleiului	21	nisip de siliciu, ciment alb și clei
11	ochelari de protecție	22	smaltă/smalt, de diverse culori

Demontarea mozaicului

1. Prima etapă de lucru a început cu montarea schelelor la înălțimea de 8 m. de la nivelul solului și o lungime de 36 m. (dintre care 21 m. revine fațadei principale (Figura 4)), ca să se poată lucra cu ușurință la toată suprafața panoului din mozaic și pentru a avea spațiu pentru păstrarea blocurilor demontate (ale panoului din mozaic), până la evacuarea lor la nivelul solului. Din aceste considerente lățimea schelei a fost făcută de 1,5 m., pavată bine cu scândură pentru siguranță și comodate în lucru.

Figura 4. Panou din mozaic Arta (Atributele artei). Autor: M. Burea, (1972). Vederea fațadei principale

Sursa: Palatul Culturii Sindicatelor deschis în anul 1971. Foto: Igor Caprian 20.08.2018

2. A fost curățată suprafața mozaicului de praf.
3. A fost întărit patul *mozaicului* – mortarul, pe care a fost cules/strâns, prin metoda directă *mozaicul* cu grund de pătrundere profundă în mortarul colorat care-l consolidează.
4. Pe suprafața fiecărui bloc (98x98 cm.), al panoului cu dimensiunea de 9604,00 cm.², a fost înclaiată pânza de in, cu adeziv din gelatină de 15%, care după ce se usucă, menține structura blocului consolidat, iar la montare, prin umezire e ușor de înlăturat de pe suprafața mozaicului.

După montarea schelelor, având acces la nivelul de sus, am observat că la realizarea inițială a *mozaicului* nu s-a respectat *tehnica* și tehnologia de executare la toate nivelurile (doar la primile două de jos), peretele de bază n-a fost tencuit ulterior ca să fie uniform pentru aplicarea patului mozaicului, armat cu sârmă sau plasă, cu o grosime a mortarului de aproximativ 2,5 cm. Din această cauză patul *mozaicului*¹ a fost aplicat de diferite grosimi, în unele locuri ajungea până la 10 cm. în altele doar 1 cm. Respectivele momente tehnice au provocat dificultăți mari și, totodată, efort fizic suplimentar.

1 Patul mozaicului – mortarul, de obicei colorat cu nuanțe potrivite de culoare, pe care este/sunt aplicat/asamblate piesele mici de smaltă, folosite pentru crearea panourilor decorative.

La demontare au apărut „surprize” tehnice, practic fiecare jumătate de metru necesita o metodă aparte. Era necesar să se improvizeze în permanență, fiind binevenită experiența fiecărui participant în parte pentru soluționarea problemelor apărute. O altă problemă *tehnică* și tehnologică, am avut-o și cu brâiele de beton existente, ce țineau planșeele edificiului de la nivelul întâi și cel al acoperișului, la înălțimea de 3 și respectiv 6 m., înconjurate cu cărămidă, care a servit drept cofraj la turnarea betonului între niveluri care/ce au încetinit și mai mult procesul demontării, deoarece mortarul aplicat pe diferite materiale reacționează diferit.

În urma unei decizii comune a echipei și arhitectului, blocul de 98x98 cm. a fost tăiat în patru, respectiv 49x49 cm., ca să se păstreze integritatea blocului. Fiecare bloc a fost numerotat conform proiectului (exemplu: nr. 1, respectiv nr. 1.1, 1.2, 1.3; nr. 2- 2.1, 2.2 etc.). După tăierea cu flexul, în spațele patului mozaical (la fiecare bloc) au fost făcute 6-7 găuri, cu diametrul de 12-20 mm. și adâncime de 50 cm., cu ajutorul perforatorului, în care se băteau pene de metal până la desprinderea fragmentului panoului (care avea o greutate aproximativă de 25-30 kg.), pentru a fi decupat de pe zid.

Demontarea *panoului din mozaic* a început de sus în jos, câte un rând. După decuparea primului rând, de 50 cm., accesul de lucru la nivelul următor a fost limitat. Pentru a lucra liber cu instrumentele/sculele necesare, dar și pentru a păstra integritatea blocurilor din *mozaic*, a fost necesar ca suprafața peretelui la nivelurile de mai jos s-a fie adâncită cu 10-15 cm.

5. După demontare (aproximativ a câte 10 m²) blocurile erau coborâte jos pe un trap improvizat din lemn, fiind aranjate într-o lădiță specială. Urma etapa de curățare, conservare și păstrare.

Din cauza lucrărilor complexe și periculoase, cât tehnic atât și fizic, dar și a lipsei de timp, n-am putut angaja mai mulți specialiști și nici studenții de la secția *Pictura Murală* pentru a acumula experiența respectivă direct pe șantier. Însă la procesul remontării *panoului din mozaicului*, îi vom încadra în această activitate.

Curățarea, conservarea și păstrarea mozaicului

Pentru curățarea blocurilor de *mozaic* la sol au fost instalate mese pentru lucru. Cu „flexul” se tăia/scotea tot ce era în plus, păstrând grosimea patului mozaicului (2-2.5 cm). După curățare, suprafața era suflată de praf cu ajutorul compresorului cu aer comprimat și acoperită cu grund de pătrundere/penetrare adâncă. Pentru întărirea suprafeței și o mai bună aderență se adăuga adeziv pentru exterior de o grosime aproximativă 7-9 mm. Pentru păstrare și o aderență mai bună la montare, adezivul a fost armat cu plasă din fibră de sticlă de 320 gr. și gravat. Apoi fiecare bloc a fost numerotat, conform proiectului. După uscarea panourilor au fost aranjate pe paletă din lemn câte șapte rânduri (7 m² fiecare), învelite cu carton și peliculă, pregătiți pentru transportare și depozitare.

Pasul următor se va îndeplini la *remontarea și conservarea* propriu zisă a *panoului din mozaic*, la restaurarea detaliilor ce lipsesc sau care au fost deteriorate în procesul demontării panoului.

Concluzii

Procesul de *demontare, conservare* și reamplasare necesită ca implicații în aceste activități să cunoască ce prezintă *mozaicul ca tehnică*, să poată mănui cu iscusință sculele electrice, foarte necesare pentru *demontare*, să poată lucra în echipă.

Aceste lucrări au necesitat tărie de caracter, forță, curaj, răbdare și iscusință, calități pe care trebuie să le posedă viitorii specialiști în domeniul picturii murale.

Vrem să credem cu certitudine, că compoziția *panoului din mozaic Arta (Atributele artei)* - cu simbolurile: melpomene și thalia, vioara, harpa, frunzele de dafin, tratate într-o manieră decorativ-conceptuală), realizată în 1972 de artistul plastic Mihai Burea, va căpăta o nouă viață odată cu reamplasarea ei la noua adresă – *Teatrul de Operă și Balet Maria Bieșu*, integrându-se în ambientul Chișinăului și va reprezenta într-un mod fericit necesarul estetic și cel artistic.

Referințe bibliografice

1. Mozaicul – pictură în piatră [online]. In: *Watchtower BIBLIOTECĂ ONLINE*: [site]. 2003 [accesat 10.11.1018]. Disponibil: <https://wol.jw.org/ro/wol/lv/r34/lp-m/0/19631>
2. DEREVEȘCICOVA, S. Mozaicurile din Chișinău: avem sau nu nevoie de ele? [online]. In: *NOI.md*: [site]. Capitala 13 iun. 2018 [accesat 12.11.1018]. Disponibil: <https://noi.md/asculta-noi/mozaicurile-din-chisinau-avem-sau-nu-nevoie-de-ele>
3. PODLESNAIA, N. *Pictura murală din Basarabia și RSS Moldovenească*: autoref. tezei de dr. în studiul artelor și culturologie. Cu titlu de manuscris. [online]. Chișinău, 2015. [accesat 11.11.1018]. Disponibil: http://www.cnaa.md/i/theses/2015/09/natalia_podlesnaia_abstract.pdf
4. Adio, Palatul de Cultură al Sindicatelor. [online]. In: *NOI.md*: [site]. 24 apr. 2018 [accesat 18.10.218]. Disponibil: <https://noi.md/md/capitala/adio-palatule-de-cultura-al-sindicatelor-foto>
5. Mozaicurile din Chișinău. Cum să păstrăm acest patrimoniu cultural? [online]. *NOI.md*: [site]. 13 iun. 2018 [accesat 12.11.1018]. Disponibil: <https://noi.md/md/capitala/mozaicurile-din-chisinau-cum-sa-pastram-acest-patrimoniu-cultural-foto>
6. Mozaicul rămîne! Panoul de pe Palatul de Cultură al Sindicatelor, transferat la Teatrul de Operă și Balet [online]. *NOI.md*: [site]. 24 apr. 2018 [accesat 18.10.218]. Disponibil : <https://noi.md/md/societate/mozaicul-ramine-panoul-de-pe-palatul-de-cultura-al-sindicatelor-transferat-la-teatrul-de-opera-si-balet>
7. Механизм действия [online]: emisiune realizată de jurnalista Elena Levițkaia-Pahomova, postul de televiziune NTV-Moldova. Chișinău, 06 oct. 2018. [accesat 17. 10. 218]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=Q7OFEH5r-mQ&>

---

1 E-mail: carp.mariana@mail.ru